

Джон льо Каре - „Достопочтеният ученик“

След приключването на операция „Делфин“, в прашните кътчета, където се събират дапият служителите на лондонските тайни служби, редовно възникваха спорове относно момента, в който следвало да започне досието по случая. Закръгленият началник на отдела за дешифриране на записите от подслушванията например се явяваше предводител на група, според която всичко започнало преди цели шейсет години, с появата на бял свят под вероломна звезда на „архигадта Бил Хейдън“. Кръвта им се смразяваше само при споменаването на името му. И не престава да се смразява и до днес. Защото става дума за същия онзи Хейдън, който, още докато следвал в Оксфорд, бил завербуван от руснака Карла за „къртица“ или „законсервиран“ вражески агент и който под ръководството на Карла се беше внедрил сред тях и ги беше шпионирал в продължение на повече от трийсет години. И чието разконспириране по някое време унизи англичаните до такава степен, че им наложи – според тяхната логика – да изпаднат във фатална зависимост от братското разузнаване на американците, което те, на своя странен жаргон, наричаха „братовчедите“. „А „братовчедите“ промениха изцяло правилата на играта“, разправяше закръгленият човек със същия тон, с който би заклеил силовия тенис или умишленото замеряне на противника с топката при играта на крикет. „Направо я съсипаха“, пригласяха подчинените му.

Други, не толкова творчески натури пък бяха на мнение, че всичко се породило в мига, в който Джордж Смайли дезавуира Хейдън към края на октомври 1973 г., след което го назначиха за временно изпълняващ длъжността шеф на компрометираната служба. А веднъж допуснал Карла да му влезе под кожата, Джордж нямал спиране; всичко друго се явяваше неизбежно следствие от този момент. Чак жал да ти стане за Джордж; но пък какъв остър ум прояви само, въпреки всичкото струпало му се бreme!

Трети пък – регионален специалист изследовател, от така наричаните на служебния жаргон „копачи“ – твърдеше в доста подпийнало състояние, че най-естествената начална дата била 26 януари 1841 г., когато капитан Елиът от британския кралски флот извежда десантен отряд на обвитата в гъсти мъгли скала Хонконг на устието на Перлената река и само дни по-късно я обявява за британска колония. С появата на Елиът Хонконг се утвърждава като британски център за вноса на опиум в Китай и съответно в стожер на имперската външна търговия. Същият служител сочеше – макар и не съвсем на сериозно, – че именно създаденият от англичаните опиумен пазар довел до появата на случая „Делфин“, до коварния замисъл, на който се основавал, и до дивидентите, които изплатил; а оттам – и до последвалото съвземане на Цирка от опустошенията, причинени от предателя Хейдън.

В същото време вечно мърморещият хор на най-печените – отстранените от активна дейност агенти, инструкторите и водещите офицери – разглеждаше въпроса от чисто оперативен аспект. Хвалеха уменията, с което Смайли беше проследил ковчезникът на Карла чак до Виентян; как хитро се бил справил с родителите на младата жена; как маневрирал и се пазарял с неотстъпчивите политици в Уайтхол, които стискали кесията за оперативните разходи и раздавали правата и разрешителните в тайния свят. Но най-вече се възторгваха от онзи прекрасен миг, в който Смайли беше извъртял цялата операция на сто и осемдесет градуса около оста ѝ. От своята си професионална гледна точка разглеждаха случая „Делфин“ като чисто методологична победа. Нищо повече. Брактът по принуда с „братовчедите“ не бил нищо друго, освен поредния умел ход в дългата и деликатна игра на покер. Майната му на крайния резултат. Кралят е мъртъв, да живее следващият.

Споровете продължават при всяка среща на стари бойни другари, при все че, по разбираеми причини, името на Джери Уестърби почти не се споменава. Е, понякога

някой се сеща и за него, и в изблик на безразсъдна смелост, сантимент или обикновена разсеяност изрече името му и внесе малко живец в атмосферата, но това трае съвсем кратко. Онзи ден например някакъв млад стажант, току-що излюпил се от обновената тренировъчна школа на Цирка в Саратов – така наречената „ясла“, – се изпусна в бара на младоците. (От известно време в Саратов използваша разводнена версия на „Делфин“ като материал за групови дискусии, дори за ролеви игри, и горкото момче, все още твърде зелено, просто преливаше от желание да покаже, че и то е сред посветените.)

– Ама защо, за бога, никой не оценява ролята на Уестърби в цялата работа? – възкликна, радвайки се на онази шутовска свобода, която понякога се дава на морските кадети в каюткомпанията. – Нали тъкмо Уестърби е изнесъл товара на плещите си? Той е бил острието на атаката. Нали така? Честно? – С тази разлика, че не го нарече нито „Уестърби“, нито „Джери“, най-малкото защото не знаеше тези имена, ами използва криптонима, с който Джери беше участвал в операцията.

Питър Гуилъм пое изпратения напосоки пас. Гуилъм е висок, здрав и елегантен, поради което очакващите първото си назначение стажанти, гледат на него като на гръцки бог.

– Уестърби беше машата, която разръчка огъня – наруши той рязко мълчанието. – Всеки друг агент щеше да постъпи по същия начин, а някой и много по-удачно.

И тъй като момчето упорито не схващаше намеката, Гуилъм стана, отиде до него и силно пребледнял му изсъска в ухото да си вземе ново питие, ако досегашните не му стигат, след което да си държи езика зад зъбите поне няколко дни или седмици. И разговорът моментално се върна пак към добрия стар Джордж Смайли – несъмнено последния от истински великите: какво ли прави той сега, след повторното му пенсиониране? „След всичките животи, които е изживял, сигурно ще има какво да си спомня на спокойствие“, гласеше единодушното заключение.

– Джордж е обиколил луната пет пъти, а ние само веднъж – заяви предан женски глас. Десет пъти, коригираха я. Не, двайсет! Петдесет! При тази хипербола сянката на Уестърби милостиво се оттегли. Както и тази на Джордж Смайли, в известен смисъл. Е, Джордж се изяви убедително в последния си мач. Но пък и какво друго да очаква човек предвид неговата възраст?

* * *

По-реалистична отправна точка сигурно би била онази лятна събота на 1974 г., когато, в три следобед, Хонконг чакал със спуснати навсякъде кепенци да го връхлети поредният яростен тайфун. Като древногръцки хор без герой, двайсетина журналисти, предимно от бивши английски колонии – австралийци, канадци, американци, – се веселели и наливали в клуба на чуждестранните кореспонденти сред атмосфера на буйно бездействие. Тринайсет етаж под тях се движели старовремски трамваи и двуетажни автобуси, омазани с кални кори от кафява строителна прах и сажди от комините на Коулун. Бавният подривен ръмеж придавал настръхнал вид на локвите пред многоетажните хотели. А в мъжката тоалетна, която от всички помещения в клуба предлагала най-хубавия изглед към пристанището, млад калифорниец на име Люк се мъчел да отмие кръвта от устата си, топейки лице в пълния умивалник.

Двайсет и седем годишният старец Люк – опак дългуч тенисист, допреди изтеглянето на американците бил звездата на екипа военни кореспонденти, командировани от списанието му в Сайгон. Но след като го видел как играе тенис, човек изобщо не можел да си го представи да се занимава с друго, дори с пиене, освен да притичва към мрежата, да изтегля ръка назад и да забива убийствено всяка топка или да сервира асове между двойните грешки. Сега, както сърбал и плюел, съзнанието му беше накъсано – или както би казал Люк по военному, „фрагментирано“ – на няколко ясно разсъждаващи осколци. Една част се занимавала с момичето на име Ела, което работело

в оня бар в Уанчай и заради което Люк изтресъл по брадата гадния полицай, та сега берял неизбежните последствия. Понеже старшият полицейски офицер Рокхърст, известен с прозвището „Рокър“ („Зъботрошача“), първо нокаутирал Люк в несвят, след което вкарал премерен ритник в ребрата, а в момента седял в единия край на бара и се съвземал от положените усилия. Друга отломка от мозъка му разсъждавала върху онова, което китайският му хазяин му казал сутринта, когато дошъл специално, за да се оплаче от вдигания от грамофона на Люк шум, и останал да пият по една бира. Определено станало дума за някаква сензационна история. Само дето не се сещал за какво точно.

Пак се опитал да повърне, после погледнал навън през прозореца. Джонките били привързани откъм задната страна на вълноломите, фериботите по линията „Стар“ също спрели да се движат. На котва стояла и старата британска фрегата, на която, според клюката в клуба, правителството в Уайтхол търсело купувач.

– А трябва да излезе в открито море – измъкнал объркано Люк при спомена за откъслечните моряшки познания, придобити по време на някое пътуване. – При тайфун фрегатата се извежда в открито море. Йес, сър!

Хълмовете изглеждали тъмносиви под скупчилите се черни облаци. Само преди шест месеца подобна гледка щяла да го доведе до възторг. Току-що измъкналият се тогава от Сайгон Люк щял да поеме лакомо целия този пейзаж с пристанището, глъчката и пълзящите от брега към връх Виктория многоетажни жилищни блокове. Днес обаче пред очите му била единствено самодоволна заможна британска скала, управлявана от шайка угоени търговци, виждащи не по-далеч от пъповете на дебелите си търбуси. И за него, както и за всички останали журналисти, колонията се свела до летище, телефон, място за пране и спане. От време на време – но никога за дълго – и до някоя жена. Тук дори личният опит бил предмет на внос. Войните, към които се бил прирастил в продължение на толкова много години, били точно толкова далеч от Хонконг, колкото и от Лондон или Ню Йорк. Единствено фондовата борса проявявала определена символична чувствителност, но пък не работела в събота.

– Ще те бъде ли, шампионе? – попитал рошавият канадски каубой на влизане в съседната кабинка.

Двамата изживели преди време заедно удоволствията на офанзивата Тет.

– Благодаря, драги. Чувствам се идеално – отвърнал Люк с най-предвзетия си английски акцент.

След което решил, че трябва на всяка цена да си спомни какво му казал сутринта Джейк Чю, докато си пиели бирата, и ето че то най-после му се явило свише.

– Сетих се! – изкрещял. – Ей богу, сетих се бе, каубой! Паметта ти проработи, Люк! Моята памет! Имам я! Народе, чуй какво ще ти каже Люк!

– Зарежи – посъветвал го каубоят. – Там, навън е мъртвило, шампионе. Каквото и да имаш да казваш, откажи се.

Люк обаче отворил с ритник вратата и се втурнал с разперени ръце в бара.

– Ей! Ей! Народе!

Нула внимание. Събрал шепи на рупор пред устата си.

– Слушайте бе, пияни нехранимайковци. Ще ви съобщя истинска новина! Не съм ли невероятен? По две бутилки скоч изпивам на ден, но умът ми е като бръснач. Я ми намерете звънец.

И понеже не открил такъв, грабнал халба и затропал с нея по ръкохватката на бара, оливайки я с бира. Но и сега само джуджето благоволило да му обърне поне капка внимание.

– Я да чуем какво е станало, Люки? – запровлачило женствено джуджето на типичния за нийоркския Гринич Вилидж говор. – Само не казвай, че Големия Муу пак се е разхълцал. Няма да го преживея.

На възприетия в клуба жаргон „Големия Муу“ бил губернаторът, а джуджето се явявало шеф на кореспондентското бюро, към което се числял Люк. Вечно вкиснато шкембесто същество с постоянно падащи върху лицето му несресани кичури черна коса и досадния навик да цъфва неусетно до теб. И година нямало, откакто двама французи, каквито рядко се навъртали тъдява, го пребили почти до смърт заради необмисленото му изказване по повод първопричината за вьетнамската бъркотия. Замъкнали го до асансьора, строшили му челюстта и няколко ребра, после го изхвърлили като парцал на партера и се върнали да си допият. След не много време и австралийците му сервирали подобна порция бой заради глупавото му обвинение, че военната им роля във войната била не повече от символична. И че това станало благодарение на сделката, която правителството в Канбера било сключило с президента Джонсън: австралийските войничета да си седели във Вунгтау, където си било жив курорт, докато американците воювали на сериозно другаде. За разлика от французите, австралийците дори не си направили труда да се разкарват до асансьора. Строшили го от бой там, където стоял, а като паднал, му дали и допълнително. Чак тогава на джуджето му дошъл акълът, че в Хонконг има хора, от които трябвало да се пази в определени моменти. В гъста мъгла, например. Или когато пускали водата само по четири часа на ден. Или в съботите, в които се очаквал тайфун. Иначе клубът бил сравнително безлюден. Най-видните кореспонденти поначало избягвали да го посещават, за да не им падне престижът. Идвал по някой и друг бизнесмен заради журналистическата атмосфера; и по някое и друго момиче – заради мъжете. Сегизтогиз двама-трима военни туристи във фалшиви камуфлажни униформи. А в обичайния му ъгъл седял страховитият Рокър – старши офицер от полицията, служил навремето в Палестина, Кения, Малая и Фиджи – неуморим боен кон с чаша бира в едната ръка и с леко зачервени кокалчета на другата, която затискала уикенд изданието на вестника „Саут Чайна Морнинг Поуст“. Говорело се, че Рокър ходел там заради изисканата обстановка. Около голямата маса в средата, която в делнични дни се пазела за „Юнайтед Прес Интернешънъл“, сега киснели членовете на Шанхайския боулинг клуб на младите баптисти консерватори, председателствани от най-стария австралиец с петниста кожа и с прякора „Кро“ („Гушата“), и провеждали ежесъботния си турнир. Целта на състезанието била да се улучи с усукана салфетка гнездо от стелаж за вино на отсрещната стена. Улучилият неизменно се възнаграждавал с бутилка вино от съперниците му, които после му помагали да я изпие. Заповедта за стрелба се издавала с ръмжене от стария Кро, а любимият му келнер – възрастен шанхаец – отегчено следял мишените и поднасял наградите. Тъкмо през този ден играта вървяла толкова вяло, че някои от участниците дори не си правели труда да хвърлят. Въпреки това Люк си набелязал тъкмо тяхната група за слушатели.

– Разхълцала се е жената на Големия Муу! – не мирясваше джуджето. – Разхълцал се е конят на жената на Големия Муу! Разхълцал се е конярът на коня на жената на Големия Муу! Разхълцал се е...

Люк пристъпил към масата и скочил с трясък право отгоре ѝ, като междуременно счупил няколко чаши и ударил главата си в тавана. Огромното му тяло се задържало приклекло току пред южния прозорец и успяло да затули всичко останало: и тъмната мъгла, и тъмната сянка на издигания се зад него връх Виктория. Всички обаче се престрували, че не го забелязват, и продължили да пият и да мятат салфетките. Само Рокър си позволил да хвърли еднократен бегъл поглед по посока на Люк, след което напълончил палец и прелистил вестника до страницата с комиксите.

– Трети рунд! – обявил Кро с пищния си австралийски акцент. – Пригответе се за стрелба, братко Канада. Чакай бе, глупак! Закъде си се юрнал! Огън!